

význam a přínos celé práce. Kniha je zajímavě a čtivě napsána a obsahuje velké množství cenných informací. Lze ji doporučit všem, kteří se zajímají o problémy, jež přesahují rámec naší vlasti. Některé se nás často bezprostředně netýkají (např. problém hladu a podvýživy v rozvojovém světě) nebo si jejich rozsah a nebezpečnost ne vždy plně uvědomujeme (např. některé ekologické vlivy), avšak v podstatě všechny mohou být vyřešeny jen společným úsilím celého lidstva.

Petr Pavlík

M. Formánek: Socialistická robotnícka trieda

Bratislava, Pravda 1985, 273 s.

Problematika úlohy dělnické třídy v procesu přeměny společnosti, zejména v nové historické situaci, která se vytváří po vítězství socialistické revoluce v podmínkách socialismu a jeho dalšího rozvoje, patří tradičně ke klíčovým problémům vědeckého komunismu. Nové nároky na zkoumání otázek úlohy dělnické třídy vyplývají ze závěrů XXVII. sjezdu KSSS a XVII. sjezdu KSČ, ze strategické linie urychlování sociálně ekonomického rozvoje.

Do teoretické diskuse, která se nad úkoly a podněty obsaženými v závěrech sjezdů rozvíjí, vstupuje velmi podnětná práce M. Formánka. Pod názvem *Socialistická robotnícka trieda* ji vydalo nakladatelství Pravda v edici *Vedecký komunizmus*, která plným právem získává stále větší ohlas, a to nejen mezi badateli příslušného oboru.

Práce je rozdělena do dvou částí a šesti kapitol. První část, nazvaná *Postavenie a úloha socialistickej robotnickej triedy v teoretickej diskusii*, zahrnuje kapitoly *Hlavné problémy a nedostatky vo vymedzení triedy*, *Význam leninského vymedzenia triedy*, *Pokusy o vymedzenie socialistickej robotnickej triedy*. Autor v ní zaujímá stanoviska k problémům, jež jsou předmětem diskuse v marxistické teoretické frontě v SSSR i v jiných socialistických zemích, včetně ČSSR.

Druhá část práce, *Základné črty socialistickej robotnickej triedy*, v níž je vyloženo vlastní autorovo pojetí zkoumané problematiky, je rozčleněna rovněž do tří kapitol. Její těžiště spočívá v kapitole *Dve stránky výrobné úlohy socialistickej robotnickej triedy*. Na ni organicky navazují kapitoly *Politické vlastnosti a úloha socialistickej robotnickej triedy* a *Vedomie a uvedomenie socialistickej robotnickej triedy*. Závěr práce koncentrovaně shrnuje základní problémové okruhy a charakteristiky socialistické dělnické třídy.

V omezeném prostoru recenze nelze přirozeně vyčerpat všechny problémy obsažené v práci ani postihnout náročnou logiku argumentace.

Autor především zdůrazňuje, že v podmínkách socialismu je rozvoj dělnické třídy rozhodujícím předpokladem progresivní společenské úlohy a aktivity ostatních tříd a vrstev, že rozvoj dělnické třídy a formování socialismu a komunismu tvoří dialektickou jednotu, jejíž hybnou silou, „pružinou“, je ustavičný progresivní vývoj dělnické třídy — ústředního subjektu formování rozvinuté socialistické společnosti. Podtrhuje nesmírný praktický význam skutečného, nikoli formálního respektování a využívání zákonitostí vedoucí úlohy dělnické třídy v socialistické společnosti jakožto rozhodujícího kritéria pokrokovosti společenských postojů a hnutí. Upozorňuje na nebezpečí nedoceňování, obcházení a bagatelizování této zákonitosti.

Při hodnocení teoretické diskuse probíhající ve společenskovědní literatuře v SSSR, Polsku, Maďarsku, NDR i ČSSR k otázkám vymezení tříd a k aplikaci Leninovy definice tříd zaujímá stanovisko k závažným metodologickým otázkám. Právě v tomto stanovisku, o něž se opírá celé autorovo pojetí dané problematiky, spočívá velmi podstatný moment teoretického přínosu práce M. Formánka.

Jedním z nejzávažnějších metodologických problémů, který se projevuje při zkoumání procesů v oblasti třídně sociální struktury socialistické společnosti, je problém vzájemného vztahu socioprofesní a sociálně ekonomické struktury společnosti. Tento problém opět odráží obtíže v odlišování výrobně technické a sociálně ekonomické stránky společenské organizace, resp. dělby práce, a má své hluboké kořeny v dialektice tzv. technicko-ekonomických vztahů tvořících součást výrobních sil a výrobních, vlastnických vztahů. Obtíže v identifikaci sociálně ekonomické stránky společenské dělby práce, neschopnost vidět sociálně ekonomický charakter práce ve vazbě na vztahy vlastnictví výrobních prostředků, tj. jako určitou specifickou úlohu skupin spojených s určitým druhem práce v procesu realizace socialistického vlastnictví, nepochopení závislosti, ale i relativní nezávislosti této charakteristiky na technickém obsahu práce, to všechno je zdrojem mnoha nejasností, zkreslení, ale i zásadních nedostatků v postihování dialektiky třídně sociální a profesní struktury socialismu. procesů překonávání rozporů společenské dělby práce a sblížování tříd a sociálních

skupin, ve vymezování relativní určitosti těchto tříd a skupin i jejich vnitrotřídní a vnitroskupinové diferenciace.

V důsledku neschopnosti některých autorů odlišit obě stránky dělby práce, obě roviny společenské struktury, se objevují přístupy, které od sebe odtrhují přeměny v oblasti vlastnictví a v oblasti společenské dělby práce a jednostranně akcentují buď pouze vlastnické charakteristiky, chápané v podstatě právně a zbavené reálného ekonomického obsahu, nebo pouze profesně chápané charakteristiky dělby práce. Neméně nesprávné a ve svých důsledcích nebezpečné jsou přístupy, které zpochybňují úlohu sociálně ekonomické struktury společnosti, konstituující se na základě postavení velkých skupin lidí ve výrobních vztazích, vůči ostatním rovinám společenské struktury, zejména vůči profesní strukturační.

Objevují se stanoviska akcentující uvolňování vazeb mezi jednotlivými rovinami společenské struktury a ve smyslu poklesu určující role sociálně ekonomické struktury. Hovoří se o překonávání třídní determinace názorů, postojů a hodnotových orientací ve prospěch orientací, názorů a postojů formujících se na bázi socioprofesionálně chápaných vrstev a skupin. Jsou rozvíjeny úvahy o rozřezování sociálně ekonomicky vyhraněných útvarů, především tříd, do profesních skupin, resp. o přeměně těchto útvarů v souhrny individuí nezávislých na sociálně ekonomickém začlenění, přestože takovýmto sociálně ekonomickým začleněním je i začlenění svobodného komunistického výrobce, člena asociace sdružených, skutečně rovnoprávných vlastníků výrobních prostředků.

Stejný metodologický základ mají přístupy, které eklekticky směšují podstatně sociálně ekonomické charakteristiky, jako je postavení ve vlastnických vztazích či charakter pracovní činnosti jako určité funkce v procesu realizace socialistického vlastnictví, s ryze profesními charakteristikami, jako je míra tvořivosti, kvalifikovanosti pracovní činnosti, jejího technického vybavení, výše příjmu, stupeň vzdělání apod., a stavějí všechny tyto charakteristiky vedle sebe v zájmu postižení údajné mnohosti stejně významných faktorů formujících postavení jednotlivých tříd, skupin a vrstev. Patří sem i přístupy, které chápou profesní diferenciaci jako určitou konkrétnější vnitřní diferenciaci v rámci tříd a sociálních skupin.

Více či méně důsledná aplikace metodologických východisek, o něž se tyto přístupy opírají, pak musí vést k nesprávnému chápání procesu sblížování tříd a skupin, zejména k přeceňování výsledků dosažených v tomto procesu, k podceňování sociálně ekonomických rozdílů mezi určitými skupinami pracujících, zejména dělnickou třídou a určitými skupinami inteligence, které nemíjí automaticky sblížováním technického charakteru práce. V jiné variantě ovšem vedou i k tendencím zvětšovat určitou podobu dělby práce, redukovat dělnickou třídu na fyzicky pracující a dokazovat její mizení či klesající úlohu ve společnosti, nebo naopak neúměrně rozšiřovat její hranice. Velmi často vedou k přístupu, kdy je dělnická třída chápána pouze jako objekt sociální péče inteligence a řídicích pracovníků, k technokratismu či scientokratismu, k faktickému odmítnutí významu či vůbec reálnosti prohlubování vlastnické aktivity dělnické třídy a rozšiřování její politické aktivity a účasti na řízení společnosti. Zejména kontexty vědeckotechnické revoluce dávají stoupencům podobných názorů zdánlivě oprávnění, aby pod záminkou „modifikace“ forem existence a úlohy dělnické třídy v současnosti tuto úlohu fakticky revidovali.

V oblasti propagandy se můžeme poměrně často setkávat s vlivy podobných přístupů a názorů, nabývajících někdy podoby nepochopení historického významu a obsahu závěrů XXVII. sjezdu KSSS a XVII. sjezdu KSČ, scientokratického či technokratického chápání cest urychlování sociálně ekonomického rozvoje socialistické společnosti, opomíjení těch podstatných momentů sjezdových závěrů, které souvisejí se zdokonalováním socialistických výrobních vztahů, s rozvojem socialistické samosprávy a účasti pracujících na řízení, s prohlubováním vlastnické aktivity a subjektivity mas pracujících.

Velkou předností práce M. Formánka je, že odkrývá metodologické kořeny těchto přístupů, jakož i cesty jejich překonání, vede s těmito přístupy angažovanou polemiku a upozorňuje na prakticko-politické souvislosti zkoumaných teoretických problémů.

Při vlastní interpretaci systému třídotvorných znaků obsaženého v Leninově definici tříd se vyslovuje pro chápání této definice jako uceleného systému s pevnou vnitřní logikou a hierarchií, systému, který především vyjadřuje postavení velkých skupin lidí ve výrobních vztazích, a to v dialektické jednotě s danou úrovní výrobních sil společnosti a z ní vyplývajících výrobně technickou úlohou zkoumaných skupin. Zdůrazňuje vlastnický vztah jako určující prvek tohoto systému a odmítá přístupy zabývající tento vztah reálného ekonomického obsahu. Stejně podnětně přistupuje i k interpretaci dalšího třídotvorného znaku — místa ve společenské organizaci, resp. dělby práce. Upozorňuje na nutnost respektovat reálné souvislosti výrobně technické a